

EL DR. FRANCESC ESTAPÉ (1883-1959)

Petita biografia de l'eminent cardiòleg cubellenc

RESUM

Amb el permís de Charlie Rivel, d'inqüestionable fama internacional, no hi ha dubte que el Dr. Francesc Estapé i Pañellas ha estat el personatge cabdal de la Cubelles del segle XX. L'il·lustre pallasso té a la vila un carrer, un monument, una exposició permanent i un col·legi que porta el seu nom. Sense desmerèixer, ans al contrari, tot el que va fer Rivel per divulgar el nom de Cubelles, el Dr. Francesc Estapé, fill predilecte de la vila, es mereix més que el carrer que li fou dedicat l'any 1951. Fa uns anys, el Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell va proposar que el nou Institut d'Ensenyament Secundari dugués el nom del prestigiós metge. No se'ls va fer cas aleshores, però encara hi ha l'oportunitat de dedicar, per exemple, el centre mèdic al Dr. Estapé i retre-li l'homenatge perpetu que es mereix. En aquest treball pretenem donar a conèixer la figura de l'eminent cardiòleg cubellenc i la seva admirable i fecunda trajectòria professional.

ABSTRACT

If Charlie Rivel would excuse us, despite his unquestionable international reputation, there is no doubt that Dr. Francesc Estapé i Pañellas was the main character in Cubelles during the 20th Century. The distinguished clown has a street and a school bearing his name, as well as a monument and a permanent exhibition in town. Far from disregarding everything Rivel made to disseminate the name of Cubelles, Dr. Francesc Estapé, favourite son of the town, deserves something else than a street named after him back in 1951. Some years ago, the Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell suggested that the new Secondary Education School would be named after this prestigious doctor. They were then ignored but there is still an opportunity to dedicate him, for instance, the medical centre and pay Dr. Estapé the perpetual homage he deserves. In this piece of work we aim at spreading the figure of this eminent cardiologist from Cubelles and his admirable and prolific professional career.

Francesc Estapé i Pañellas va néixer a Cubelles el 12 d'abril de 1883, a la casa del carrer Major número 8, coneguda com cal Valent, on hi havia hagut l'antic hostel de la vila. El seu pare, Pere Estapé Giralt, era pagès, propietari, natural de Cubelles, mentre que la seva mare, Maria Pañellas Mas, havia nascut a Gavà. En Francesc era el primer varó fruit d'aquest matrimoni i l'últim fill que tingueren. El precedien dues noies, la Maria (1876-1956) i la Mercè (1880-1953), que sempre restarien fadrines. Val a dir que el cognom Estapé estava implantat a Cubelles des de feia segles.

Tal com explicaria anys més tard el mateix doctor, i gràcies al treball d'investigació que va fer en el seu moment mossèn Joan Avinyó, el primer Estapé que apareix en els llibres sacramentals de la Parròquia de Santa Maria data de l'any 1600, i és probable que el seu lloc de residència fos el Molí de l'Estaper.

Francesc Estapé va ser batejat per mossèn Francesc d'Assis Martí, rector de Cubelles entre 1881 i 1895 i persona que exerciria una notable influència en l'educació del futur metge. La formació cristiana que va rebre per part d'aquest capellà, sumada a la de la seva pròpia família, és clar, es va veure incrementada pel seu pas per l'Escola Pia de Vilanova i la Geltrú, on va cursar el Batxillerat. De fet, Estapé va ser escolà de mossèn Martí i, posteriorment, del seu successor, Francesc de Paula Estela i Granja, amb qui va col·laborar intensament en els dos anys en què aquest capellà va estar a Cubelles (1895-1897), fins al punt d'esdevenir gairebé vicari d'aquell rector, com recordaria anys més tard el mateix metge.

El seu primer contacte amb els llibres, com tots els nens del poble, va ser a l'escola local, situada aleshores al carrer del Raval. El seu mestre era Joan Arnau i Robert, un home que va deixar una forta empremta en diverses generacions de la vila i del qual Estapé sempre guardaria bon record. Tornant a la seva estada als Escolapis, on no eren gaires els nens cubellencs que en aquella època podien accedir, un dels fets que s'ha recordat diverses vegades a Cubelles és que hi anava i en tornava a peu. I que el seu company de viatge i d'estudis era Abdon Almirall Guasch, l'Abdon Gavata, que anys més tard faria la carrera de magisteri, per renunciar després a fer de mestre i dedicar-se a una vida completament anticonvencional. Escrivia articles d'opinió a *Democràcia*, conreava la poesia i va esdevenir un autèntic bohemí, però la seva amistat amb Francesc Estapé perduraria per sempre més, malgrat llur diferent posició social.

Una vegada acabat el Batxillerat amb excel·lents notes, l'any 1899, el jove cubellenc va ingressar a la Universitat de Barcelona per desenvolupar la carrera de medicina. Allà va continuar mostrant-se com un estudiant d'allò més brillant, com ho corrobora el fet de rebre el premi en metàl·lic del Dr. Garriga i Nogués, rector de la Universitat, que anualment es concedia a un alumne de cada Facultat. Això succeïa l'any 1904. Durant els dos darrers anys de carrera, és a dir, entre 1905 i 1907, Estapé va exercir de sanitari practicant a l'Hospital Militar de Barcelona. El 12 de juliol de 1907 obtenia el grau de llicenciat en Medicina i el 19 d'agost del mateix any li era concedit el títol de metge.

Amb aquesta credencial a la butxaca, Estapé va donar un pas important en la seva trajectòria professional en entrar com a metge auxiliar a l'Hospital de la Santa Creu, que, més endavant, en canviar d'ubicació, rebria el nom d'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Allà desenvoluparia una brillant carrera, arribant a ocupar-hi diferents càrrecs de responsabilitat. És clar que, per assolir l'estatus de què gaudiria posteriorment dins el prestigiós centre mèdic, va haver de treballar dur i travessar per diferents etapes. La primera d'elles, entre 1908 i 1909, com a metge auxiliar, com dèiem, en la consulta del Dr. Joan Freixas i Freixas. El servei militar va originar que deixés aquest hospital i tornés un altre cop a l'Hospital Militar com a metge provisional de Sanitat Militar, funció que va desenvolupar des del 16 d'agost de 1909 fins al 14 de juliol de 1911. En aquest mateix període va ser membre de la *Sociedad Científica de Sanidad Militar* i va publicar a la *Revista de Sanidad Militar* (març de 1911), el primer de la seva llarga llista de treballs. Portava per títol "La septicèmia melitensis en el Ejército".

L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU, LA SEVA CASA

Una vegada lliure de les seves prestacions militars, Estapé va reingressar a l'Hospital de la Santa Creu, on es mantindria ja fins a la seva jubilació. Va viure, doncs, el trasllat, de manera esglaonada, del gran centre mèdic, que va passar del cor de Barcelona a una zona, la del Guinardó, que a principis del segle XX quedava molt allunyada. Per anar-hi, només hi havia la carretera d'Horta, gairebé sempre en mal estat. El vell Hospital, fundat el 1401, estava situat entre els carrers de l'Hospital i del Carme. L'Administració de l'Hospital de la Santa Creu es va fer càrrec, l'any 1913, de les obres del nou Hospital de Sant Pau, iniciades l'any 1902 al barri del Guinardó i paralitzades el 1911 en esgotar-se el llegat deixat per Pau Gil i Serrat. Aquest banquer català, un monument al qual presideix l'entrada principal de l'Hospital, vivia a París a finals del segle XIX, i va destinar, a través del seu testament, l'any 1892, quatre milions de pessetes a construir a Barcelona un hospital model amb l'única condició que portés el seu nom patronímic, Sant Pau.

Quan el vell hospital va prendre possessió de l'herència de Pau Gil, el nou centre passà a denominar-se, com hem dit, Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, i es va anar construint de manera gradual. L'autor del projecte fou Lluís Domènech i Montaner, que planejà 46 pavellons, convertint el centre en l'obra modernista més gran de Catalunya. Va ser inaugurat de manera oficial l'any 1930, i durant la Guerra Civil es va anomenar Hospital General de Catalunya, recuperant el seu nom anterior després del conflicte. Per la seva singularitat constructiva i bellesa artística va ser declarat, l'any 1997, patrimoni de la UNESCO, juntament amb el Palau de la Música Catalana, també de Domènech i Montaner. L'Hospital de la Santa Creu, per la seva banda, va quedar buit de malalts l'any 1929 i va esdevenir un centre de cultura.

Reprement el fil del nostre personatge, Estapé va continuar un altre cop com a metge auxiliar en el seu retorn, l'any 1911, a la gran institució barcelonina. El 12 d'abril de 1912, és a dir, el dia que tot just complia 29 anys, fou nomenat metge intern adscrit a la visita del Dr. Pau Torrents. Posteriorment va prestar serveis en la consulta del Dr. Montero, primer, i en la del Dr. Josep Ors, a continuació. La seva trajectòria professional va pujar un esglaó més en ser nomenat, el 4 de juliol de 1922, metge ajudant, tasca que exerciria en la consulta del Dr. Rossend Coll, de la qual es faria càrrec de la direcció, de forma provisional, durant dos anys. En aquella època, Estapé ja s'havia especialitzat en cardiologia i feia uns quants anys que havia adquirit el grau de doctor en medicina, expedit a Madrid el 4 de maig de 1917, amb nota d'excel·lent.

Amb aquest bagatge tan considerable, el 8 de març de 1929 assolí la categoria de metge numerari per concurs entre metges ajudants de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. En aquesta nova faceta va quedar adscrit, inicialment, a la tercera clínica mèdica del Pavelló de Sant Carles i Santa Francesca, destinada a Medicina General, i esdevingué fundador i director del Servei de Cardiologia.

PRESIDENT DEL COS FACULTATIU

Els mèrits del Dr. Estapé dins l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau van ser nombrosos, amb un prestigi que s'havia guanyat a pols. Del seu estatus dins aquest gran centre mèdic, en diu encara més el seu nomenament com a president del Cos Facultatiu, el 10 de març de 1950, càrrec que, com l'altre que acabem de citar, també va ocupar fins que es va jubilar, el 18 d'abril de 1953. Aquest organisme tenia aleshores molta importància dins el funcionament de l'Hospital, donat que

ANNALS

DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU

*Revista bimestral de Ciències Mèdiques i del moviment
benèfic i estadístic de l'Hospital*

PUBLICADA PEL COS FACULTATIU DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU

Professors - Metges de número : Horta - Mestre - Freixas - Xercavins - Jaumàndreu - Ribas Ribas - Esquerdo - Prats - Gallart - Corachán - Martínez García - Noguera Moré - I. Barraquer - Estapé - Olive Guma Bosch Avilés - Guilera - C. Comas - Raventós - Josep M.ª Vilardell - Soler Julià - Carol - Moragas - Vidal Fraxanet - Grau - Fernández Pellicer - Barraquer Ferré. — **Caps de Laboratori:** Pinós - Roca. — **Farmacèutic Major:** Gassó y pels *Metges Aïdants, Auxiliars, de Guàrdia i Residents*

COL·LABORACIO NACIONAL I ESTRANGERA

COMITÈ DE REDACCIÓ

M. CORACHÁN

Metge de número
Professor de Cirurgia

F. DE 'A. ESTAPE'

Metge de número
Professor de Medicina

F. GALLART MONÉS

Metge de número
Professor de Medicina

L. GUILERA MOLES

Metge de número
Professor de Cancerologia

J. SOLER JULIÀ

Metge de número
Professor de Cirurgia

O. TORRAS

Metge de Clínica de
l'Institut Mental de la Santa Creu

D. Solduga J. Simarro A. Rocha E. Liencè R. Presas

[Secretaris de Redacció

E. Fernández Pellicer

Secretari de Publicació

PATRONAT DE PUBLICACIO

Il·ltre. Sr. D. Alfons M.ª Ribó

Administrador

Il·ltre. Sr. Cr. Pere Huguet

Administrador

F. de P. Xercavins

Director de l'Institut Mental

Comitè de Redacció

F. Gallart

President del Cos Facultatiu

F. Ramon Camps

Secretari general

D. Gassó Subirachs

Farmacèutic Major

J. Romeu

Calzei

Redacció i Administració: arquebisbe Claret, 167 - Barcelona

SABADO 15 DE DICIEMBRE DE 1951

C E L O N A

La grave situación de los hospitales

Estos días voces diversas han clamado sobre la angustiosa situación de nuestros Hospitales. En nuestro Hospital de la Santa Cruz y San Pablo se ha reducido el número de camas a la mitad y se cierne la amenaza del cierre de pabellones enteros.

Para remediar esta situación hemos visto que el Ayuntamiento ha concedido una subvención al Hospital Clínico y una Corporación privada, la Mutua de la Metalurgia, otra subvención a nuestro Hospital. Con motivo de estos donativos se ha excitado los sentimientos caritativos de las Corporaciones y particulares para resolver este gravísimo problema.

Bendita sea la caridad pública y privada que contribuye a este fin. Benditos los legados que de cuando en cuando constituyen un auxilio todavía más eficaz. Que Dios se lo pague. Pero esto no basta. La solución del gravísimo problema hospitalario reclama otras medidas más radicales, como las transfusiones de sangre no bastan para curar la anemia cancerosa.

Sobre este gravísimo problema, en la sesión inaugural de curso del Cuerpo facultativo de nuestro Hospital el autor de estas líneas dijo lo siguiente: «Yo creo que puedo cerrar o medio cerrar mi casa con todo el derecho y seguro de no perjudicar esencialmente a nadie. Pero tengo mis dudas que en derecho y sin quebranto de la sociedad en que vivimos, se pueda cerrar o medio cerrar el Hospital. Parece claro que en un problema como el hospitalario, si la acción privada es impotente, debe considerarse obligada y legítima la intervención pública, buscando la fórmula adecuada.

Quizá esta fórmula ha de ser la empleada hace más de quinientos años. Entonces en la ciudad había cuatro Hospitales, dos administrados por el Obispado y otros dos por el Consejo de Ciento. Estos Hospitales llevaban una vida misérrima y unos inclitos varones de ambos brazos se unieron para hacer, según las propias palabras, que constan en la Carta de fundación, un magnífico y espacioso Hospital, llamado Hospital General o Casa de Santa Cruz. En el curso de los siglos esta Casa de Santa Cruz se ha hecho todavía más espaciosa y magnífica, como reconocen los admirados turistas que nos visitan. Pero esta magnificencia es sólo aparente. Este cuerpo magnífico por fuera, está enfermo de una especie de anemia perniciosa que le amenaza de muerte.

A juicio nuestro, el remedio de esta enfermedad no ha de consistir en una política de división y de dispersión, ni construyendo nuevos Hospitales como se ha propuesto temerariamente, sino en la unión y concentración de esfuerzos, yo diría mejor en la fusión, como se hizo hace más de quinientos años. Ahora esto parece que ha de ser más fácil, porque puede hacerse dentro de un solo Hospital, que pertenece a ambos brazos. Ningún motivo razonable se opone a dicha fusión en un Hospital como el nuestro, dotado de recursos notoriamente insuficientes a causa del desequilibrio económico actual, pero de tal consideración que sería insensato desaprovechar.»

Dr. Francisco DE A. ESTAPÉ
 Presidente del Cuerpo Facultativo
 del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo

Una vista dels pavellons de Domènec i Montaner
(Foto de F. Català-Roca extreta del llibre *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau*).

Façana de l'entrada de l'Hospital, l'any 1970
(Foto de F. Català-Roca extreta del llibre *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau*).

s'encarregava dels tribunals d'oposicions, nomenaments de metges, docència, etc., si bé estava per sota de la MIA (Molt Il·lustre Administració), l'autèntic òrgan directiu del centre.

Com a president del Cos Facultatiu va ser l'impulsor de la Medalla Commemorativa que l'Hospital concedeix, com a reconeixement, als facultatius que accedeixen a caps de servei. Estapé va llançar aquesta idea amb motiu de donar oficialment la benvinguda al Dr. Jaume Pi-Figueras, en assolir aquest la condició de metge numerari de l'Hospital, l'any 1950. Cal dir, a més, que Estapé va estar sempre amatent a millorar tant el servei com les instal·lacions en què treballava i que, per dur a terme tots aquests propòsits, es va esforçar per trobar aportacions econòmiques provinents de particulars, i àdhuc n'hi posà de pròpies. A tall d'exemple, esmentarem una missiva que el 21 de novembre de 1940 envià a l'Administració de l'Hospital en no estar d'acord que es traslladés de pavelló (havia passat al de Nostra Senyora de l'Assumpció) el Servei de Medicina en el qual Estapé disposava de baixos per al dispensari i pis per a sala de dones. Aprofitant que una altra sala quedava lliure, el Dr. Manel Prats i Freixenet, al·legant antiguitat, demanava que tot el pavelló se li atribuís al seu Servei de Dermatologia.

En la seva resposta, el metge cubellenc argumentava que "aquí no es tracta del cas de places lliures, en disponibilitat de les quals cal invocar, amb tota justícia, el dret d'antiguitat, sinó d'un lloc de treball ja ocupat, en la seva major part, pel que subscriu i per ordre de la Molt Il·lustre Administració i en el qual lloc de treball s'han creat els interessos morals que resulten d'haver-ho fet amb amor i entusiasme, així com interessos materials, ja que, amb les aportacions de les seves amistats i del seu propi peculí, ha fet millores en el pavelló, per més de 300.000 pessetes (un altar complet de marbre, el mobiliari complet, un electrocardiògraf, un pentostat, etc.), als quals interessos se sent, naturalment, arrelat". Estapé acabava sol·licitant que la sala que quedava lliure fos adscrita al seu Servei de Medicina com a sala d'homes, considerant que amb aquesta petició no lesionava cap dret ni cap interès. La petició va ser presa en consideració per la MIA, que, en la sessió del 30 de novembre de 1940 va acordar d'adscriure el pis que quedava lliure del pavelló de l'Assumpció al Servei de Medicina del Dr. Estapé, per tal de destinar-lo a sala d'homes i, en conseqüència, ell va romandre-hi com a director.

LA SEVA FACETA ACADÈMICA I DE DIVULGACIÓ

Francesc Estapé, a més de ser un brillant metge, mai no va deixar de ser un estudiós de la seva professió i de divulgar els seus coneixements. La seva aparença d'home tranquil en el tracte amagava en el fons una gran inquietud per la gran passió de la seva vida. La medicina era gairebé la seva raó de viure i l'activitat que va dur a terme com a complement del seu exercici professional va ser molt àmplia i diversa. El nom d'aquest cubellenc il·lustre el trobem en congressos de tota mena, bé com a ponent o bé presentant comunicacions, també en la fundació de diferents societats o formant-ne part, així com en la publicació de nombrosos treballs o en el món acadèmic.

Pel que fa a congressos, cal destacar la seva assistència al I Congrés Mundial de Cardiologia celebrat a París l'any 1950, on es van reunir les societats de cardiologia de diferents països per tractar del naixement i organització d'una Societat Internacional de Cardiologia. El Dr. Estapé, que aleshores era president de la Societat Catalana de Cardiologia i Angiologia, hi va presentar una comunicació que duia per títol "Marcapaso errante con probable parasistolia sinusal", la qual seria publicada el mateix any a la *Revista Española de Cardiología IV*. També va presentar treballs en els Congresos Nacionales de Cardiología dels anys 1945, 1947 i 1950. Una altra de les reunions

mèdiques importants, el I Consell Europeu de Cardiologia, celebrat a Londres del 9 al 12 de setembre de 1952, també comptà amb la presència del cardiòleg cubellenc.

El Dr. Estapé va tenir, així mateix, un paper destacat en diverses edicions del Congrés de Metges de Llengua Catalana que van tenir lloc abans de la Guerra Civil. Va ser secretari del setè congrés, celebrat a Palma de Mallorca el 1932, i ponent dels que es van celebrar el 1931, el mateix 1932 i el 1933, on va presentar treballs, igual com va fer en el de 1917. En l'apartat acadèmic, a finals de 1935 va ser nomenat, per unanimitat del claustre, professor lliure de Patologia i Clínica Mèdica, de primer curs, de la Facultat de Medicina de Barcelona. El 20 de desembre del mateix any, l'Administració de l'Hospital acordava donar-li permís per compaginar la seva activitat facultativa amb la docència (el seu horari a la Universitat era d'11 a 12 del matí), i al mateix temps el felicitava per aquest nomenament com a professor agregat. Estapé estava adscrit a la càtedra del prestigiós Dr. Francesc Ferrer Solervicens, un home que deixà una forta petjada en nombroses generacions de metges, i la seva primera classe la va donar el 7 de gener de 1936.

En un altre àmbit, va ser nomenat acadèmic corresponsal de l'Acadèmia Nacional de Medicina de Barcelona, el 1932. I la seva tasca didàctica, la trobem també en el terreny de les conferències, on va esdevenir un consumat especialista amb el seu parlar pausat i precís. Dins l'Hospital de Sant Pau va impartir diversos cursos sobre les malalties del cor, mentre que de conferències, entre moltes altres, sobresurten les que va donar a les facultats de medicina de Barcelona i de València, des de 1947 fins a 1951, època en què també va fer d'orador a la Real Acadèmia de Medicina, a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i a l'Associació de Cardiologia i Angiologia.

El concurs del Dr. Estapé també fou requerit per formar part de tribunals d'oposicions. La primera vegada que en fou membre va ser el 1934, amb motiu de les oposicions per a una plaça de Tisiologia de l'Hospital de Sant Pau. Aquell mateix any va presidir el tribunal d'oposicions per a ocupar diverses places de metge auxiliar del mateix Hospital, i dos anys més tard la seva condició de professor agregat de la Facultat de Medicina el portà a integrar el tribunal d'exàmens de l'assignatura de Patologia Mèdica. I ja en els darrers anys de la seva dilatada trajectòria professional (1950 i 1951), tornà a ser el president d'un tribunal, en aquest cas en el concurs de cinc places de metge numerari, també de Sant Pau.

I en referència als treballs que al llarg de la seva experiència professional va publicar, a l'Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau n'hi ha 106 de comptabilitzats. Molts d'ells els va presentar en diferents congressos i altres van ser publicats tant a la premsa com en revistes especialitzades, entre les quals s'hi troba *Anales del Hospital de la Santa Cruz i San Pablo*, publicació editada pel mateix Hospital i que va ser dirigida pel Dr. Estapé l'any 1933, una època en què el nom de la revista i tot el seu contingut eren en català. Anteriorment, per uns treballs publicats en aquesta mateixa revista, va rebre dos premis en metàl·lic per part del Patronat que la regia. El primer d'ells, del setembre de 1927, duia per títol "Fibrilación auricular con eurritmia ventricular y frecuencia mayor de sesenta"; l'altre, publicat en el número corresponent al període de maig i juliol de 1928, portava per nom "Angina pectoris. Fundamentos y resultado de su tratamiento quirúrgico".

L'EMINENT CARDIÒLEG

Hem anat veient la categoria que com a metge, i dins la seva especialitat de cardiologia, va assolir el Dr. Estapé. Cal dir, a més, que a part de la tasca que duia a terme a l'Hospital de Sant Pau va establir una consulta privada a la rambla de Catalunya, on eren molts els cubellencs que hi feien cap per visitar-se. Dins el camp de la cardiologia, i en consonància amb aquella inquietud

a què fèiem referència, cal parlar de la seva vinculació amb algunes societats relatives a aquesta especialitat, sobretot la Societat Catalana de Cardiologia i Angiologia, de la qual el Dr. Estapé fou el primer president. Aquesta entitat, creada el 29 de gener de 1949, va ser impulsada pels doctors Joan Codina i Altés, cardiòleg, i Ferran Martorell i Otzet, angiòleg, amb l'objectiu d'ajuntar una especialitat de caràcter netament clínic, la cardiologia, amb una de més quirúrgica, l'angiologia. Ambdós doctors ocuparen la vicepresidència en aquells inicis, encarregant-se cadascun d'ells de les seves respectives especialitats. El metge cubellenc presidí aquesta entitat fins al 1956, tot i que feia tres anys que ja s'havia jubilat. Va ser substituït precisament pel Dr. Joan Codina. Abans que es constituís aquesta societat autòctona, el Dr. Estapé havia passat a ser membre, l'any 1945, de la *Sociedad Española de Cardiología*, de la junta directiva de la qual formaria part com a vocal, i posteriorment, el 1948, de la Societat Europea de Cardiologia.

Del seu prestigi com a metge, en tenim una altra referència en ser esmentat pel qui fou president de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona i degà de la Facultat de Medicina, el Dr. Agustí Pedro i Pons, en el llibre *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*. Editat per primer cop l'any 1971, el llibre recull un conjunt de treballs realitzats per una sèrie de personatges de prestigi vinculats amb l'Hospital. El Dr. Pedro hi parla dels millors metges internistes que ell havia conegut a Barcelona fins al 1940, entre els quals hi ha el nostre Dr. Estapé, al qual es refereix d'aquesta manera: "Amb Francesc Estapé vam coincidir com a cooïtors amb motiu de cobrir una vacant del Servei de Pediatria de la Santa Creu. Abans d'aquesta data, quan jo era alumne intern, havia seguit Estapé quan, amb l'esfigmomanòmetre de Pachon, feia les primeres experiències amb malalts del servei dels doctors Torrents i Freixas. Era un bon metge internista, bé que afeccionat a les malalties de l'aparell circulatori. Alt i de figura estilitzada, la cara gravada pels clots d'un acne joveçà, amb les sabates sempre enllustrades, Estapé fou un home de tracte cordial i senzill, model de correcció i d'actitud considerada envers els seus companys. La seva vèrbola, lenta, era pronunciada amb especial atenció, la qual cosa en feia un conferenciant mèdic que s'escoltava amb simpatia i delectació."

L'HOMENATGE DEL SEU POBLE

Malgrat tenir establerta la seva residència a Barcelona, Francesc Estapé mai no es va desvincular del seu poble de naixement. Per un cantó hi continuaven vivint la seva mare i les seves germanes –el seu pare va morir el 1891, quan ell tenia 8 anys–, i, per l'altre, es desplaçava a Cubelles quan tenia ocasió, juntament amb la seva esposa, Maria Costa i Amigó, al xalet que a la dècada dels quaranta es va fer construir al passeig de Narcís Bardají. A més, com dèiem, eren molts els cubellencs que desfilaven per la seva consulta privada, fins i tot els que econòmicament no s'ho podien permetre. Però és que el metge no reparava en favors per als convilatans seus que ho precisaven.

El seu prestigi com a metge i el seu arrelament a Cubelles van motivar que fos objecte d'un homenatge, l'any 1951, a la seva vila natal. L'Ajuntament, encapçalat llavors per Joan Albet Avinyó, el nomenà "Fill Predilecte de Cubelles" i li dedicà un carrer. L'acte tingué lloc el 7 d'octubre d'aquell any, i del seu desenvolupament en donà una extensa informació el butlletí de l'Agrupació d'Antics Alumnes del Col·legi Samà de les Escoles Pies de Vilanova i la Geltrú, de gener de 1952. Reproduïm algun fragment del text que portava per títol "*Homenaje en Cubellas al Doctor D. Francisco Estapé Pañellas*":

“El día 7 de octubre último, la pintoresca villa de Cubellas rindió un cálido y emotivo homenaje al Dr. Estapé, nombrándole al efecto Hijo Predilecto, y dando su nombre a una de las calles de la nueva urbanización. Al simpático acto, al que concurrió el pueblo de Cubellas en masa, presidido por las Autoridades locales y comarcales, asistió una nutrida representación de la Escuela Pía y de nuestra Asociación de Antiguos Alumnos, integrada por el Rector P. Valerio Soldevila, el Vice-Rector P. Constantino Martínez, el Presidente de la entidad Dr. José A. Ribot con los directivos de la misma Dr. D. A. Rosich Ventosa, D. J. Carbonell Rovira, D. J. Pacual Ramón, D. A. Pujol Bernadó, D. José Mª Soler Tordera y D. J. Martí Martí, así como por los asociados Dr. D. Olegario Fusté, Dr. D. A. Rosich Castells, Dr. (sic) D. Abdón Almirall y D. J. Carbonell Espier.

“Principió el acto dando lectura el señor secretario del Ayuntamiento del acuerdo municipal del 27 de julio de 1951 nombrando Hijo Predilecto de Cubellas al Dr. D. Francisco de A. Estapé, el cual figuraba inscrito en un artístico pergamino que luego fue entregado al homenajeado. Le siguió en el uso de la palabra el señor Alcalde de la villa, quien dirigió una elocuente alocución al Dr. Estapé en nombre del pueblo, y acto seguido el Rdo. Cura Párroco de Cubellas procedió a la bendición de la lápida y nueva calle, dirigiendo unas breves palabras alusivas al acto que se estaba celebrando. Seguidamente hicieron uso de la palabra D. Jose Carbonell Rovira, en representación de nuestra Asociación; el Dr. Bosch Avilés, como Vice-presidente y en nombre del Cuerpo Facultativo del Hospital de la Sta. Cruz y San Pablo, de Barcelona; el Rdo. Dr. D. Mariano Vilaseca, Canónigo de la catedral de Barcelona, en representación de la Junta Administrativa del Hospital de referencia; el Dr. Framis de Mena, por el Colegio de Médicos de Barcelona; el Rdo. P. Rector de las Escuelas Pías de Villanueva, y por último, el Iltr. Sr. Alcalde de Villanueva y Geltrú y Diputado Provincial Sr. Ferrer Pi, todos los cuales abundaron en poner de relieve la enorme personalidad del Dr. Estapé, cuyo valor y prestigio científico ha traspasado las fronteras nacionales.”

ELS PARLAMENTS ELS TANCÀ L'HOMENATJAT

“Uno de los sentimientos más arraigados en el alma humana es el amor al pueblo en que se ha nacido [...]. Yo quiero a mi pueblo y he aquí que mi pueblo me ha hecho su Hijo Predilecto. Yo os lo agradezco de todo corazón. Habéis dicho que con la obra de mi vida he honrado a mi pueblo y con esto me habéis hecho un gran favor que, como todo favor, debe ser agradecido. Pero yo os lo agradezco, todavía por otro motivo [...].

“Y a propósito, voy a referiros la siguiente anécdota. Hace ya algunos años, un Cura Párroco de este pueblo, Mosén Juan Avinyó, un santo hombre y eminente historiador y literato [...] tuvo a bien hacerme el árbol genealógico de mi familia. Según me dijo, nuestra familia era de las más antiguas entre las indígenas, puesto que el nombre de Estapé aparecía en los primeros libros sacramentales de principios de 1600. El primero conocido de nuestros antecesores era un molinero de la demarcación de Gallifa. Seguramente se trataba del Molí del Estapé, nombre que todavía se da a una hacienda de dicha demarcación. Entonces por nuestro río pasaba más agua que ahora, y a lo largo de su curso existían unos molinos de los cuales se conservan aun los nombres: Molí de l'Estapé, el Molí de l'Anton, el Molí de baix. Esta pequeña historia me ha complacido siempre mucho, pero cuando tenía ante mis ojos este cuadro genealógico y veía que las ramas actuales serían las últimas y que el árbol ya no volvería a brotar, sentía una gran tristeza. Y bien, vosotros, con lo que habéis hecho, habéis convertido en cierto modo este árbol genealógico mío destinado a la caducidad, en un árbol de vida perenne, como estos olivos y estos algarrobos de nuestra tierra. Comprenderéis ahora el por qué os agradezco tanto lo que habéis hecho, aparte del honor que también me habéis hecho. Gracias. En mi ya larga vida, entre muchas amarguras y sinsabores,

*Dr. Francesc Estape
Inauguració del seu
carrer a Cubelles, 1951.*

pasados y presentes, he tenido algunas satisfacciones. Pero yo os aseguro ninguna comparable a la que me ha procurado este acto [...].

“Ha sido un gran acierto hacer venir a este acto a los niños y niñas de las escuelas de la Villa, conducidos por sus dignísimos Maestros. Aun me siento embargado de la emoción que me han producido las palabras de esta adorable niña. Ellos constituyen siempre una nota simpática y yo les considero como los especiales testigos del voto que acabo de hacer. Por otra parte, este acto, con su significación, con el sentido que tiene del enaltecimiento de la personalidad humana, en los tiempos actuales, tan inhumanos que el mundo ha de sufrir, puede ser para estos niños de una gran ejemplaridad, la que representa el premio de una vida laboriosa y honesta. Sobre todo honesta y por esto yo quisiera grabar en la mente de estos niños unas palabras que fueran el guión y la enseña de todos sus actos en la vida, unas palabras con las que yo creo debería componerse el canto espiritual de las escuelas, unas palabras que pronunciaré en nuestra lengua nativa para que me entiendan mejor: Estimats nens i nenes, sigueu ben bons, que com més bons sereu, més ganes tindreu d'ésser bons.”

Estapé tancà la seva intervenció amb una sèrie d'agraïments, entre els quals no es va oblidar de tres cubellencs que li van deixar petjada: el mestre Joan Arnau, el rector Francesc Martí i el seu amic d'infantesa, Abdon Almirall. Sobre aquest darrer, evocà l'època en què estudiaven junts:

“Con el último, como los conejos de la fábula, no diré corríamos sino que volábamos, por esta misma carretera, todos los días de ida y vuelta del Colegio. Desde medio camino, tomando la recta por San Gervasio, en media hora nos plantábamos en Villanueva. La carretera era nuestra. Entonces no había peligro de autos y camiones. De cuando en cuando nos cruzábamos con el paso lento de un carro, llevando el carretero dormido dentro, o con el trotecito de una tartana, cuyos inocentes riesgos podíamos sortear fácilmente. Desde entonces han pasado muchas cosas y ha llovido mucho. Yo mismo, no hace mucho, he cruzado esta misma carretera por el aire, a 2.000 metros de altura y a 400 kilómetros por hora. La media hora de entonces, desde Cubellas a Villanueva, quedaba reducida a unos segundos.

“¡Estimados compatriotas y amigos todos, un cordial y fraternal abrazo!”

“Finalizadas estas palabras, que fueron fervorosamente aplaudidas, la Masa Coral de Cubellas ejecutó una bella pieza de su repertorio en honor del homenajeado, trasladándose seguidamente las autoridades, representaciones e invitados al chalet que el Sr. Estapé posee en el Paseo Bardají, en el cual fueron espléndidamente obsequiados.”

METGE HONORARI DE L'HOSPITAL, EN JUBILAR-SE

Un any i mig després de l'homenatge li arribava l'hora de la jubilació. En data de 18 d'abril de 1953, l'administrador de l'Hospital li adreçava una missiva en què li comunicava que la Junta d'Administració l'havia nomenat Metge Honorari de l'Hospital i li agraià els serveis prestats amb aquestes paraules:

“Habiéndose cumplido en Vd. la edad reglamentaria para cesar como Jefe activo de Servicio de este Hospital y pasar a la categoría de Médico jubilado, es un deber de justicia manifestar el sumo agrado con que esta Administración ha visto los servicios por Vd. prestados durante tantos años en esta Santa Casa, ya que de todos es conocido el celo, competencia y desinterés con que ha atendido a cuantos enfermos han solicitado sus valiosos servicios; como asimismo expresar le el mayor reconocimiento por la eficaz cooperación que prestó Vd. a esta Junta en el desempeño

del cargo de Presidente del Cuerpo Facultativo de este Hospital, para el que fue Vd. nombrado en sesión de 10 de marzo de 1950”.

Poc després d'estar jubilat de l'Hospital, el Dr. Estapé enviava una carta al seu substitut en la presidència del Cos Facultatiu, el Dr. Josep Cornudella i Capdevila, en què, donant mostres de la seva generositat, li feia saber que donava a l'Hospital tot el material mèdic de la seva propietat. En la nota també feia constar que la resta del material amb què es va anar equipant el Servei de Medicina durant els vint-i-quatre en què ell el va dirigir, així com la imatge i altar de la sala de l'Assumpció, havien estat fruit de donacions particulars, a requeriment del propi doctor. Estapé pretenia que el seu esforç i les seves aportacions fossin degudament valorades, adduint que "no crec que sigui excessiu i fora de lloc que en la vida d'una entitat com el Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, sinó l'estimació personal, demanar que es reconegui tot això o almenys que se sàpiga, per si hi hagués ignorància, a causa de l'absentisme dintre de la nostra casa mateix i d'aquella manera de comportar-se cadascú en la seva gota d'aigua (com l'infusori de Bartrina) de què tantes vegades ens hem lamentat”.

Malgrat haver finit la seva activitat a l'Hospital, l'esperit vocacional del veterà metge va romandre ben viu, com ho demostra el fet que, per un cantó, va continuar assistint a congressos, en representació de la "seva casa", ara com a Metge Honorari. Així, trobem que, amb la corresponent autorització de la Junta d'Administració, va estar present als IV Congreso Nacional de Cardiología, a Sevilla (maig de 1953); al Congrès de Trombosi Arterial, a Royat, França (juny de 1953), o al II Congreso Luso-Español de Cardiología, a Lisboa (abril de 1956).

Aquesta inquietud per la raó de ser de la seva vida la va dur fins al finals dels seus dies, puix que, per altra banda, després de jubilar-se, va seguir amb seva consulta privada, a la rambla de Catalunya, encara que a mesura que anava entrant en anys les seves estades a Cubelles eren molt més llargues i freqüents.

LA FUNDACIÓ ESTAPÉ

Francesc Estapé i Maria Costa no van tenir descendència, raó per la qual el metge va decidir que els seus béns anessin a parar a beneficiència. A tal efecte, va voler fundar a la seva casa de Cubelles una institució social que dugués el nom de Fundació Estapé i que, tal com diu el seu testament, fet l'11 de març de 1950, "*sea continuadora de su hogar espiritual destinada al estudio y a prodigar los cuidados de la medicina a los enfermos y ancianos de dicha localidad destinándose por lo menos una sala adecuada a biblioteca pública que tendrá como fondo inicial la propia biblioteca del testador (excluida la rama médica antes legada) la que se adornará con las obras de pintura y escultura reducidas pero selectas propias del testador [...] para formar el gusto artístico de sus convecinos, destinándose el resto del inmueble a la Comunidad heredera para que cuide de los enfermos y ancianos pobres de la localidad aplicando a las referidas finalidades benéficas las rentas del patrimonio del testador*". Per dur a terme aquest objectiu, va instituir hereva universal dels seus restants béns la Congregació Hospitalària de Religioses de l'Hospital de Sant Pau. I per auxiliar aquesta Congregació en l'expressada funció social, va nomenar un patronat que havia d'estar integrat per les forces vives de Cubelles. Els béns que el metge va llegar a la Congregació eren, en concret, una casa-torre, uns quants terrenys, un capital d'unes 480.000 pessetes en valors, un conjunt de 41 pintures i quatre petites escultures. Per un altre cantó, va llegar a l'Hospital l'utilitatge mèdic propi, així com la seva biblioteca de medicina, amb l'objectiu que s'hi fundés un institut de cardiologia.

El Dr. Estapé va morir a Cubelles el 25 de juliol de 1959, als 76 anys. La seva esposa, que restà com a usufructuària dels béns, el va sobreviure fins al 2 de febrer de 1975. Aleshores la Congregació va arribar a la conclusió que li seria impossible de complir legalment les funcions assenyalades en el testament del doctor, i va decidir renunciar a l'herència en favor del Patronat. Des de llavors, la Fundació Estapé ha passat per moltes vicissituds sense que s'hagi arribat a trobar una sortida al més propera possible a la finalitat que pretenia donar-li el seu impulsor. Fa uns anys es produí un petit avenç en modificar-se els estatuts per constituir-se la Fundació en entitat jurídica i poder inscriure's en el registre d'associacions, aollida dins l'àmbit de Benestar Social de la Generalitat. El seu actual president, mossèn Joaquim Lluís i Corominas, afirma que "una vegada adquirida l'entitat jurídica, s'està gestionant la inscripció del llegat -casa i terrenys- al Registre de la Propietat per tal de determinar quina finalitat, sempre de caire social, es pot donar en els temps actuals a la Fundació. Evidentment no podria ser una residència amb assistència mèdica, com va establir el Dr. Estapé, donat que el patrimoni que ens deixà avui dia pot possibilitar una actuació d'abast més modest, com podria ser, per exemple, un centre de dia per a la gent gran o un centre per a la gent jove de Cubelles".

Pensem, en conclusió, que el rang de Francesc Estapé com un dels principals referents de Cubelles hauria de potenciar-se, més que pel seu llegat, per una sèrie de qualitats o de valors que poden servir d'estímul sobretot als joves, i d'aquí ve que es demanés el seu nom per a l'Institut. Valors com ara intel·ligència, perseverança, voluntat permanent d'aprendre, sentit de la responsabilitat, altruisme i, òbviament, fidelitat als seus orígens.

Annex I

RELACIÓ DE MÈRITS DEL DR. FRANCESC ESTAPÉ

- Premi en metàl·lic del Dr. Garriga i Nogués, Rector de la Universitat, concedit anualment a un alumne de cada Facultat (1904).
- Sanitari practicant a l'Hospital Militar de Barcelona (1905-07).
- Llicenciat en Medicina (1907).
- Metge provisional de Sanitat militar destinat a l'Hospital Militar (1909-11).
- Membre de la Societat Científica de Sanitat Militar (1909-11).
- Creu commemorativa dels *Sitios* de Girona.
- Doctor en Medicina amb la qualificació d'excel·lent (1917).
- Metge Auxiliar de l'Hospital de la Santa Creu (1908).
- Metge Ajudant, per ascens, de l'Hospital de la Santa Creu (1922).
- Dos premis en metàl·lic per treballs publicats a *Anales del Hospital de la Santa Cruz* (1927-28).
- Metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i director del Servei de Medicina General (Cardiologia). (1929).
- Vocal de la Junta Directiva de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya (1935).
- Director de la revista *Annals de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*.
- Vocal de la Junta Directiva de l'Acadèmia Cooperativa de Consum de la casa del Metge (1929).
- Vocal de la Junta Directiva del Col·legi de Metges (1935).
- Secretari General del VII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1932).
- Ponent del VI Congrés de Metges de Llengua Catalana (1931).
- Ponent del VII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1932).
- Ponent del VIII Congrés de Metges de Llengua Catalana (1934).

- Professor agregat de la Facultat de medicina de Barcelona (1935).
- Acadèmic corresponsal de la *Real Academia de Medicina*.
- Metge Numerari de la Lluita Antivenèria (número 1 per oposició) el 1919. va demanar excedència.
- Membre de la *Sociedad Española de Cardiología* (1945).
- Membre de la Societat Europea de Cardiologia (1948).
- President de l'Associació de Cardiologia i Angiologia de Barcelona (1948).
- President del Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1950).
- Membre de la Comissió Consultiva (Aparell Circulatori) del Col·legi de Metges de Barcelona (1933).
- Membre del tribunal d'exàmens de l'assignatura de Patologia Mèdica (1936).
- Membre del tribunal d'oposicions per a una plaça de Tisiologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1934).
- President del tribunal d'oposicions per a diverses places de Metges Auxiliars de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1934).
- President del Tribunal per al concurs de cinc places de Metges Numeraris de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (1950 i 1951).
- El 1951, el seu poble natal (Cubelles) el nomenà Fill Predilecte i donà el seu nom a un carrer.
- Va presentar treballs als següents Congressos Mèdics: Congrés de Metges de Llengua Catalana (1917, 1930, 1932, 1934); Congressos nacionals de cardiologia (1945, 1947, 1950); III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança de Vida (Roma, 1949); I Congrés Mundial de Cardiologia (París, 1950).
- Va donar conferències a les Facultats de Medicina de Barcelona i València (1947, 1948, 1949, 1950 i 1951).
- Diverses conferències a la Reial Acadèmia de Medicina (1948), Acadèmia de Ciències Mèdiques, Associació de Cardiologia i Angiologia, i Cos Facultatiu de l'Hospital.
- Va prendre part en diversos cursos, professant dues lliçons en l'especialitat de malalties del cor i dels vasos, organitzat per l'Associació de Cardiologia i Angiologia de Barcelona (1935) i en les Sessions Clíniques anuals del Servei Hospitalari.

Annex II

PRINCIPALS ESTUDIS I TREBALLS PUBLICATS PEL DR. ESTAPÉ

- *La septicemia melitensis en el Ejército*. Revista de Sanidad Militar. Barcelona, març de 1911.
- *Esfigmomanometria clínica*. Tesi de Doctorat, 1917.
- *Vàlua semeiològica de l'examen de la tensió arterial*. Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana. Juny de 1917.
- *Les reaccions d'adaptació del miocardi dites compensadores a la llum de les noves dades de la Fisiologia*. Conferència a l'Ateneu d'alumnes interns de l'Hospital de la Santa Creu. Juny de 1922.
- *Los orígenes de la moderna doctrina de las arritmias en Clínica*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1925.
- *Sobre la significación clínica del "pus deficit"*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1926.
- *Extrasístoles y parasitotolia*. Revista Médica de Barcelona. Juny de 1926.
- *Sobre la pericarditis exudativa de base reumática con una referencia del signo de Pins*. Revista Médica de Barcelona. Maig de 1927.
- *Fibrilación auricular con eurritmia ventricular y frecuencia mayor de sesenta*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Setembre de 1927 (Premiat pel patronat de la revista).
- *Block cardíaco parcial de origen medicamentoso*. *Farmacología clínica de la "Escila Marítima"*. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Gener de 1928.

- *Diagnóstico y tratamiento de las taquicardias y bradicardias.* Revista Médica de Barcelona. Desembre de 1927.
- *Dextrocardia en situs inversus viscerum totalis.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Febrer de 1928.
- *A propósito de un caso de distrofia muscular progresiva. Orientaciones recientes acerca de su patogenia.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Març de 1928.
- *Angina pectoris. Fundamentos y resultados de su tratamiento quirúrgico.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Maig i juliol de 1928. (Premiat pel patronat de la revista).
- *La arritmia en la práctica médica general.* Monografies mèdiques "Arnau de Vilanova". Barcelona, maig de 1928.
- *Bloqueo cardíaco variable e inconstante con síndrome de Morgagni-Adam-Stokes.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Juny de 1928.
- *Protocolo de autopsia en un caso de hernia lumbar gigante en un cardioaórtico.* Revista Médica de Barcelona. Maig de 1928.
- *Las formas anatomoclínicas de la sífilis aórtica.* Revista Médica de Barcelona. 1929.
- *Insuficiencia cardíaca y colapso. Diagnóstico diferencial y tratamiento.* Revista Médica de Barcelona, 1929.
- *Nuevas adquisiciones en la terapia de malaria.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Parálisis facial periférica. Diagnóstico diferencial.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Les leucosis.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Sobre la corrección real y aparente de la arritmia de fibrilación por la quinidina.* Ars Médica, 1929.
- *Anemia e ictericia hemolítica. Esplenectomía* (en col·laboració amb el Dr. Corachán). Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1929.
- *Extrasístoles frustrados y ataques de Morgagni-Adam-Stokes.* Ars Médica, 1930.
- *Sobre la taquicardia paroxística.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Nuevas orientaciones sobre la esencia del "shock".* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Arritmia sinusal y "escaped beats".* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Las anemias.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *El síndrome circulatori de les nefropaties.* VI Congrés de Metges en Llengua catalana, 1930 (ponència).
- *Sobre un nuevo caso de de parasistolia.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Bloqueo de rama derecha del fascículo de His.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1930.
- *Automatismo nodal y bloqueo de la rama izquierda del fascículo de His.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, 1931.
- *Alèucia hemorràgica i síndromes veïns.* Conferència al curs de Laboratori del Dr. Fernández Pellicer, 1931.
- *Hipertensión arterial.* Conferència al curs de Patologia del ronyó, del Dr. Esquerdo, 1931.
- *Indicaciones de l'esplotomia en Patología interna.* Conferència al curs de Cirurgia Abdominal, del Dr. Ribas i Ribas, 1931.
- *Sobre la doctrina de la parasistolia.* Comunicació al Congrés de Medicina de Buenos Aires. Agost de 1931.
- *Sobre intermitencias verdaderas del corazón. Bloqueo senoauricular.* Revista Médica de Barcelona, 1931.
- *"Uleus cruris" y esplenectomía en la ictericia hemolítica.* Revista de Cirugía de Barcelona. Maig de 1931.
- *Model de fitxa electrocardiogràfica.* Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo. Barcelona, desembre de 1931.
- *Cardiopaties i embaràs.* Conferència del curs de l'Ateneu d'alumnes interns de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1932.
- *Hipertensió essencial.* Ponència del VIIè Congrés de Metges de Llengua Catalana. Palma de Mallorca. Juny de 1932.
- *A propósito de un caso de flutter auricular.* Barcelona, 1933.
- *Patogènia del shock traumàtic.* Conferència del curs de Traumatologia del Dr. Bosch a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1933.

- *Cardiopatías e intervenciones quirúrgicas*. Barcelona, 1933.
- *Malaltia de Roger i probable estenosi pulmonar amb ritme nodal* (en col·laboració amb el Dr. Martínez García). *Annals de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*, 1934.
- *El colapso en Patología interna* (en col·laboració amb el Dr. Amat Bargués). *Tip. Occitania*. Barcelona, 1934.
- *Parasistolia perpetua*. *Ars Médica*. Abril de 1935.
- *El tratamiento intravenoso con entrofantina en la insuficiencia cardíaca crónica* (en col·laboració amb el Dr. Grunbaum de Nauheim). *Revista Médica de Barcelona*, 1935.
- *Los síndromes de insuficiencia coronaria*. Barcelona, 1941.
- *La angina de pecho*. Salvat Edit. Barcelona i Buenos Aires, 1941.
- *Bloqueo de ramas auriculares*. *Revista Española de Cardiología* 14. 1947.
- *Sobre el síndrome de W-P-W*. *Revista Española de Cardiología* 14. 1947.
- *Dextrocardia en "situs inversus viscerum totalis" en dos hermanos*. *Revista Española de Cardiología* 15. 1947.
- *Taquicardia paraxística irregular por bloqueo parcial del centro ectópico*. *Revista Española de Cardiología* 16. 1947.
- *"Ductus arteriosus" persistente y su tratamiento quirúrgico*. *Revista Española de Cardiología* II 4. 1948. (els dos primers casos operats a Barcelona i el tercer i quart a Espanya).
- *Pausas ventriculares y fibrilación ventricular en el síndrome de Stokes-Adam*. *Revista Española de Cardiología* IX 4. 1948.
- *Bloqueo intraventricular*. *Revista Española de Cardiología* II 6. 1948.
- *Sobre pseudoendocarditis lentas abacteriémicas*. *Revista Clínica Española* XXIX 5. 1948.
- *El problema terapéutico de la digitalización*. *Medicina española* 108. 1948.
- *Trastornos de conducción sinoauricular*. *Medicina Española* 115. 1948.
- *Clínica del "ductus arteriosus" persistente*. *Boletín del Consejo General de los Colegios Médicos de España* V 23. 1948.
- *Enfermedad de Roger*. *Revista Española de Cardiología* III 2 i 3. 1949.
- *Extrasistolia*. *Revista Española de Cardiología* III 5. 1949.
- *Sobre pulso irregular*. 1ª comunicació Parasistolia. *Revista Española de Cardiología* III 5. 1949.
- *La prueba del tratamiento con Penicilina para el diagnóstico diferencial de las endocarditis lentas abacteriémicas y ciertas formas de infección reumática*. *Revista Clínica Española* XXXII. 1949.
- *Preexcitación y complejos de adición en los ventrículos por múltiple conducción auricular ventricular*. *Revista Clínica Española* XXXV 6. 1949.
- *Tromboflebitis de la safena interna en un caso de endocarditis lenta. Curación rápida de la flebitis por la Penicilina*. *Medicina Española* 119. 1949.
- *Pronóstico "quead vitam" en los defectos valvulares*. Comunicació en el III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança-Vida. Roma, 1949. *Medicina Española* 124. 1949.
- *Pronóstico "quead vitam" en las arritmias*. Comunicació en el III Congrés Internacional de la Medicina de l'Assegurança-Vida. Roma, 1949. *Medicina Española* 125. 1949.
- *Precisiones sobre el síndrome de W-P-W a base de 10 casos*. *Medicina Clínica* XIII 1. 1949.
- *Fibrilación auricular en la enfermedad de Raseadow y su tratamiento causal*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* IV 12. 1949.
- *El síndrome de W-P-W*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* IV 12. 1949.
- *Donnees statiques sur des risques tarés parmi 12,713 candidats á l'Assurance-Vie* (amb la col·laboració del Dr. Mercader). Comunicació presentada a la Conferència Internacional per a l'assegurança de riscos tarats. Llibre del Congrés i conferència. Roma, 1949.
- *Sobre pulso irregular*. II Comunicació Alerritmias extrasistólicas con probable parasistolia. *Revista Española de Cardiología* IV 1. 1950.
- *Valor clínico de las derivaciones unipolares de los miembros* (amb la col·laboració del Dr. Brossa). *Revista Española de Cardiología* IV 3. 1950.
- *Nódulos subcutáneos reumáticos* (amb la col·laboració del Dr. A. Estapé). *Medicina Clínica Española* XXXVI 4. 1950.

- *Pericarditis exudativa de tipo benigno. Medicina Española* 134. 1950.
- *Pericarditis urémica. Estudio clínico, electrocardiográfico anatomopatológico* (amb la col·laboració dels doctors Miquel, Brossa i A. Estapé). *Medicina Clínica* XIV 3. 1950.
- “*Situs inversus*”, *tetralogía de Fallot y síndrome de W-P-W*. *Medicina Clínica* XIV 5. 1950.
- *Fractura vertebral espontánea con compresión medular en la enfermedad de Cushing*. *Boletín del Instituto de Patología Mé* V 4. 1950.
- *L'electrocardiogramme dans les dextrocardies. Archives des maladies du coeur et des vaisseaux* 43, 4. 1950.
- *Crisis de esterocardia provocada por droga vasoconstrictora en instalaciones nasal*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* V 9. 1950.
- *Sobre pericarditis*. *Revista Española de Cardiología* IV V. 1950.
- *Marcapaso errante con probable parasistolia sinusal*. Comunicació al Congrés Mundial de Cardiologia, París 1950. *Revista Española de Cardiología* IV 6. 1950.
- *Dextrocardias y electrocardiograma*. *Revista Clínica Española* XXXIX 6 1950.
- *Sobre tres nuevos casos de síndrome de W-P-W*. *Medicina española* 138-50.
- *Orientaciones sobre la lucha contra las enfermedades cardíacas*. *Medicina Clínica* XIV 12. 1950.
- *Pseudoenfermedad de Hutinel-Pick con hígado y bazo escarchados*. Comunicació al Congrés Mundial de Cardiologia. París, 1950. *Medicina Clínica* XVI 2. 1951.
- *El Hospital de especialidades*. *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo* XII, 62, 1951.
- *Arco aórtico y aorta a la derecha* (amb la col·laboració dels doctors Gordi i Mercader). *Medicina Española* 142. 1951.
- “*Duetus arteriosus*” *persistente con tratamiento quirúrgico en tres casos*. *Felia Clínica Internacional* I 4 1951.
- *Sobre algunos aspectos del infarto de miocardio*. *Boletín del Instituto de Patología Médica* VI 6. 1951.
- *La lucha contra las enfermedades cardíacas*. *Medicina Clínica* VIII 6. 1950.
- *A propósito de un caso de tetralogía de Fallot* (amb la col·laboració del Dr. Brossa). *Revista Española de Cardiología* V 4. 1951.
- *Más sobre el valor clínico de las derivaciones de los miembros* (amb la col·laboració del Dr. Brossa). *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo* XII, 63. 1951.
- *El electrocardiograma en la carditis reumática y sus secuelas*. *Revista Clínica Española*. Agost de 1951.
- *Semeiología de las pericarditis*. *Medicina Española*. Octubre de 1951.
- *Sobre la supresión y creación del “ductus arteriosus”*. *Medicina Clínica*. 1951.
- *Pericarditis constrictiva y su tratamiento quirúrgico* (amb la col·laboració del Dr. Caralps). A la premsa.
- *Pericarditis exudativa y su tratamiento quirúrgico* (amb la col·laboració del Dr. Caralps). A la premsa.
- *Peritonitis constrictiva y poliserositis*. A la premsa.
- *Algunos aspectos atípicos de la endocarditis lenta*. A la premsa.
- *Pseudosíndrome de W-P-W*. A la premsa.
- *Arritmia completa por trastornos de la formación y conducción del estímulo*. A la premsa.
- *Cardiopatía en un caso de enfermedad de Kahler* (amb la col·laboració del Dr. C. Solduga). A la premsa.

Fons documental

Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau

- Expedient del Dr. Francesc Estapé Pañellas

- Llibre d'actes de la Molt Il·lustre Administració (MIA) de l'Ho: 1940 (38.2); 1949-1954 (40.1, 40.2 i 40.3)
- Revista *Anales del Hospital de la Santa Cruz i Sant Pablo*.

Arxiu Parroquial de Cubelles

- Llibres de registres de naixements i defuncions
- Revista parroquial *La veu de Santa Maria*

Arxiu de la Fundació Estapé

- Documentació diversa

Arxiu de l'autor

- Butlletí de la *Agrupación de antiguos alumnos del Colegio Samà de las Escuelas Pías*. N° 8, gener de 1952.
- Programes de la Festa Major de 1956, 1958 i 1959.

Arxiu fotogràfic d'Antoni Pineda

- Biblioteca Balaguer (Vilanova i la Geltrú)
- *Diario de Villanueva y Geltrú*

Biblioteca del G.E.C. Amics del Castell (Fons bibliogràfic de mossèn Jordi Fort)

- *L'Hospital de Santa Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona*. Editorial Gustau Gili, S.A. Tercera edició. Barcelona, 1989.

Agraïments

Antoni Pineda Gavaldà, Joaquim Lluís Corominas, Joan Freixas Catllà i Pilar Salmerón (arxivera responsable de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau).